

שאלות ותשובות

עם הרב יוסף צבי רימון

הליכה לאחור מארון הקודש

שאלה

שלום הרב, האם כאשר יורדים ממדרגות ארון הקודש צריך ללכת לאחור, כך שהפנים אל ארון הקודש? ומה הדין כאשר יוצאים מבית הכנסת?

תשובה

א. כיצד יוצאים מן המקדש?

המשנה (יומא נב:) מתארת את אופן הילוכו של הכהן הגדול בקודש הקודשים:

הגיע לארון, ונתן את המחטה בין שני הבדים. צבר את הקטרת על גבי גחלים, ונתמלא כל הבית כולו עשן. יצא ובא לו בדרך בית כניסתו, ומתפלל תפלה קצרה בבית החיצון. ולא היה מאריך בתפלתו, שלא להבעית את ישראל.

אם כן, לגבי יציאתו של הכהן הגדול מקודש הקודשים נאמר "יצא ובא לו בדרך בית כניסתו", ומסביר רש"י (ד"ה דרר):

דרך כניסתו - כשם שנכנס כשהולך לדרום עד שהגיע לארון פניו כלפי דרום, כך כשיצא לא היסב את פניו לצאת, אלא יוצא דרך אחוריו, ופניו לארון.

כלומר, הכהן לא הסתובב אלא הלך לאחור באותה דרך שבה הוא נכנס. הגמרא (שם ג.) מוסיפה שגם הכהנים בעבודתם, הלוויים בדוכנם וישראל במעמדם (בעזרה) היו פוסעים לאחור עד שיצאו מן העזרה, ובנוסף, גם תלמיד שעוזב את רבנו צריך ללכת לאחור:

וכן כהנים בעבודתו, ולוים בדוכנו, וישראל במעמדו, כשהן נפטרין - לא היו מחזירין פניהן והולכין, אלא מצדדין פניהן והולכין.

הרמב"ם (בית הבחירה, פ"ז ה"ד) פסק דבר זה להלכה, אך כתב שלא צריך ללכת ממש לאחוריו אלא די ללכת מעט אחורה, ואחר כך ניתן ללכת על הצד (כנראה כדי לא ליפול):¹

כל שהשלים עבודה ונסתלק לו אינו יוצא ואחוריו להיכל אלא מהלך אחורנית מעט מעט ומהלך בנחת על צדו עד שיצא מן העזרה, וכן אנשי משמר ואנשי מעמד ולוים מדוכנו כך הם יוצאין מן המקדש כמי שפוסע אחר תפלה לאחוריו, כל זה ליראה מן המקדש.

ב. מקרים נוספים

מסתבר שדין זה לא נאמר דווקא ביציאה מן המקדש, אלא גם במקרים אחרים של פרידה מדבר קדוש. וכך אומר הגמרא (שם):

וכן תלמיד הנפטר מרבו לא יחזיר פניו וילך, אלא מצדד פניו והולך.

ומספרת הגמרא, שכך היה נוהג רבי אלעזר (שהיה תלמידו של רבי יוחנן), שהיה הולך אחורנית עד שרבי יוחנן לא ראה אותו, וכך היה עושה רבא כשהיה עוזב את רב יוסף רבו, על אף שרב יוסף היה עיוור ולא ראה זאת ועל אף שרגליו של רבא היו נפצעות במפתן הדלת, כי לא ראה אותה כשהלך לאחוריו.

ועוד הוסיפה הגמרא (ג.) שגם בסיום תפילת שמונה עשרה צריך לפסוע לאחור:

אמר רבי אלכסנדר אמר רבי יהושע בן לוי: המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות לאחוריו, ואחר כך יתן שלום.

הפנים הם עיקר האדם, ורוב התקשורת שלו עם סביבתו נעשית דרך הפנים (עיניים, פה, אוזניים). כאשר אדם מתעניין בדבר מה הוא מיד מיסב אליו את פניו. לעומת זאת הפניית הגב היא ביטוי להתעלמות ולחוסר כבוד. לפיכך לא מפנים את הגב אל קודש הקדשים (או אל המקדש בכללו), התלמיד לא מפנה את גבו אל הרב וכאמור כך יש לנהוג גם בסוף תפילת העמידה.

ג. ספר תורה וארון הקודש

גם לגבי ספר תורה ישנו איסור להפנות את הגב. וכך פוסק **הרמב"ם** (ספר תורה, פ"י ה"י):

מצוה לייחד לספר תורה מקום ולכבדו ולהדרו יותר מדאי (=הרבה מאוד), דברים שבלוחות הברית הן הן שבכל ספר וספר. לא ירוק אדם כנגד ספר תורה.. ולא יחזיר אחוריו לספר תורה.

וכך נפסק **בשולחן ערוך** (יו"ד רפ"ב, א).

ובכל זאת, מצאנו מצבים שונים שבהם מפנים את הגב לארון הקודש ולספר התורה, כגון בברכת כהנים או באמירת "בואי בשלום" בקבלת שבת. גם כאשר הרב דורש לקהל הוא עומד כשגבו לארון הקודש. מדוע מותר לנהוג כך?

הרמב"ם והשולחן ערוך (שם) כותבים, שאם ספר התורה נמצא במקום שגבוה עשרה טפחים (כ-80 ס"מ) מהרצפה (עיינו נשמת אדם ג', ס"ק ג) מותר להפנות את הגב אליו. לפי זה, כיוון שרוב ארונות הקודש שלנו הם מעל 80 ס"מ מהרצפה, אין איסור להפנות אליהם גב. באופן פשוט הטעם לכך הוא שכאשר ספר התורה נמצא במקום גבוה מהרצפה, הרי הוא ברשות אחרת ולכן אין זלזול בכך שמפנים אליו את הגב. וביאר **הט"ז** (שם ס"ק א) שזו הסיבה שמותר לרבעים לדרוש כשאחוריהם אל ההיכל:

ונראה דרבעים שעומדים לפני ארון הקודש אינן בכלל איסור זה שעומדים אחוריהם לארון הקודש כיון שהס"ת מונחת בארון הקודש הוה כמו ברשות אחרת.

מדברי הט"ז נראה שדי בטעם זה כדי להתיר לעמוד עם הגב לארון הקודש. אולם **הרב עובדיה יוסף** (שו"ת יחוד דעת, ח"ג, סימן י"ט) כותב שטעם זה אינו מספיק, ויש צורך בטעם נוסף כדי להתיר להפנות את הגב לארון הקודש - **כבוד הציבור או צורך מצווה** (הוא מביא לכך ראיה מן הגמרא (סוטה מ.), שממנה עולה שלגבי כהנים ההיתר הוא רק מטעם כבוד הציבור). לכן, כאשר מסתובבים באמירת "בואי בשלום" או כאשר הכהנים עומד בגבם אל ארון הקודש בברכת כהנים, הדבר מותר מפני שספר התורה נמצא למעלה מעשרה טפחים מן הרצפה **ובנוסף** המטרה היא צורך מצווה (כבוד השבת) או עבוד הציבור (ברכת הציבור).

כך ניתן לבאר גם ביחס לדרשת הרב, שמטרתה להגדיל תורה ולהאדירה, ולכן הרב יכול להפנות את גבו לארון הקודש בזמן הדרשה (ובכל אופן אני נוהג לנשק את ארון הקודש לפני הדרשה (ובתקופת הקורונה להשתחוות מעט דרך כבוד), ובכך כביכול לקבל רשות לפני הדרשה, וממילא אין כלל ביזיון כשהופכים פנים להיכל, וכך ראיתי אצל רבותי).

אם כן, כאשר אדם עוזב את ארון הקודש כדי לחזור ממקומו וכדומה, יש בעיה להפנות את גבו לארון קודש, אולם כאשר הוא עושה זאת במסגרת התפילה ולכבוד התורה אין בכך פגיעה בתורה.

ד. יציאה מבית הכנסת ומרחבת הכותל

האם צריך לנהוג בדרך זו גם ביציאה מבית הכנסת או מרחבת הכותל? לעיל ראינו שלא רק ביציאה מקודש הקודשים צריך ללכת לאחור, אלא גם ביציאה מן ההיכל ומן העזרה, וכן כאשר תלמיד יוצא מלפני רבו. ייתכן שיש ללמוד מכאן שגם כאשר יוצאים מבית הכנסת צריך ללכת לאחור מפני כבוד בית הכנסת, וכך כותב **המגן אברהם** (קל"ב, ס"ק ו):

כשיצא מבית הכנסת לא יצא ואחוריו להיכל אלא יצדד, וכן בירידתו מהתיבה.

אולם **המשנה ברורה** (ס"ק יח) השמיט דין זה, וייתכן שלדעתו יש להבחין בין יציאה מן המקדש, שיש כלפיו מצוות מורא מקדש, ובין יציאה מבית הכנסת.

ה. הלכה למעשה

למעשה, מצד הדין יש ללכת לאחור כאשר נפרדים מספר התורה (ומעיקר הדין גם מרבו). די ללכת מעט לאחור, ואחר כך ללכת על הצד. בימינו, כשארון הקודש מעל גובה עשרה טפחים, מעיקר הדין אין איסור להפנות אליו את הגב, אולם ראוי ללכת מעט לאחור כשעוזבים את ארון הקודש² (ויש בכך הידור אף ביציאה מבית הכנסת או ביציאה מרחבת הכותל).

כאשר הדבר נעשה לכבוד התורה, כגון ב"בואי בשלום", בדרשה או בברכת כהנים, ניתן להפנות גב לכתחילה (ויש מקום להדר ולנשק את הארון לפני הדרשה).

ו. "אדמת קודש הוא"

כפי שראינו בגמרא ביומא, מטרת המעשים הסמליים הללו איננה רק בשביל "הרב", אלא בשביל **האדם עצמו**. ולכן רבא היה הולך לאחוריו כשהיה עוזב את רב יוסף על אף שרב יוסף היה עיוור ולא ראה זאת.

זוכים אנו להיות קרובים לארון הקודש, לספר התורה ולקדושות נוספות. הקרבה אל הקודש מחייבת לעיתים להיות מלווה גם בחרדת קודש ובהדרת קודש. אלו באים לידי ביטוי בנשיקת ספר התורה (לא בקורונה!), בהליכה לאחור בירידה מהבימה ועוד. בסופו של דבר גם החרדה מוסיפה לנו עוצמה גדולה יותר מכל קירבה. כאשר אנו מצויים ב"של נעליך מעל רגליך" - אנחנו מתחזקים בהבנה שמקום זה "אדמת קודש הוא".

ברכת ה' עליכם,

הרב יוסף צבי רימון

יו"ר עמותת סולמות

ראש הישיבה ורב המרכז האקדמי לב

רבה של אלון שבות דרום

1 בדומה פוסק **הרמב"ם** (כלי המקדש פ"ב ה"ג) שהכהנים שנושאים את ארון הברית לא היו הולכים כשהפנים קדימה (משום שאז גבם יהיה מופנה אל ארון הברית), אלא "כשנושאים אותו על הכתר נושאים פנים כנגד פנים, ואחוריהם לחוץ ופניהם לפנים".

2 מעיקר הדין אין בכך איסור מפני שכך פשוט הרמב"ם והשולחן ערוך וכך עולה מדברי הט"ז. אולם יש בכך הידור לאור דברי הרב עובדיה יוסף, הסובר שההיתר קיים דווקא לטובת כבוד הציבור או לצורך מצווה.